

Dostop do sodnega varstva v Evropi

/// V členu 47 poglavja „Sodno varstvo“ Listine Evropske unije o temeljnih pravicah je zagotovljena pravica do učinkovitega dostopa do sodnega varstva.

Ozadje

V skladu z mednarodnim in evropskim pravom o človekovih pravicah morajo države članice EU vsakomur zagotavljati pravico, da gre na sodišče ali se obrne na drugo telo za reševanje sporov ter da ima na razpolago pravno sredstvo, če so njegove pravice kršene. To je pravica do dostopa do sodnega varstva. V skladu z zakonodajo EU je vsakdo upravičen tudi do učinkovitega pravnega sredstva pred sodiščem, da lahko uveljavlja pravice, ki mu jih daje zakonodaja EU. Pomembno področje je zakonodaja o nediskriminaciji, ko je z zakonodajo EU prepovedano razlikovanje na podlagi spola, rase ali narodnosti, spolne usmeritve, starosti, invalidnosti ter veroizpovedi ali prepričanja. Tu so podane osnovne informacije o dostopu do sodnega varstva, pri čemer je poudarek na zakonodaji o nediskriminaciji, a brez kazenskega prava.

Najpomembnejša vprašanja

Žrtev brez dostopa do sodnega varstva ne more uveljavljati pravic ali dobiti zadoščenja za škodo, ki jo je utrpela.

Pravico do dostopa do sodnega varstva je mogoče razčleniti na več delov. Pravica do:

- poštene in javne obravnave na neodvisnem in nepristranskem sodišču;
- pravnega svetovanja, obrambe in zastopanja v zadevi;
- pravne pomoči, če ni mogoče pričakovati, da se bo žrtev sama zastopala na sodišču, in če ne more plačati odvetnika;
- odločitve o zadevi v razumnem roku in ustreznega pravnega sredstva.

Poti naprej

Roki

Ko gre domnevna žrtev na sodišče, mora sodni postopek začeti v določenem roku. Rok mora biti pravično uravnotežen: žrtev potrebuje dovolj časa, da se odloči, ali je zadeva primerna za tožbo in ali si želi na sodišče. Vseeno pa rok ne sme biti predolg, ker bi s tem domnevnega storilca spravili v negotovost. Roki v večini držav članic EU so od tri do pet let. Toda na področju zaposlovanja so roki večinoma precej krajši; v Sloveniji na primer osem dni.

Države članice EU bi morale poskrbeti za to, da roki niso prekratki. Lahko bi razmislile o tem, da naj rok začne teči šele, ko se žrtev zave kršitve.

Pravni status

Na področju zakonodaje o nediskriminaciji morajo države članice EU združenjem, kot so nevladne organizacije in sindikati, dati pravico, da z dovoljenjem žrtve vložijo tožbo v imenu žrtve ali njej v podporo. Nekatere države članice (kot so Belgija, Madžarska in Irska) omogočajo združenjem, da vložijo tožbo tudi, če žrtve ni mogoče identificirati ali če obstajajo vzorci diskriminacije. Temu pravijo *tožba v javnem interesu*. Če izvzamemo področje zakonodaje o nediskriminaciji ali okoljske zakonodaje, gre običajno lahko na sodišče samo žrtev ali njen zastopnik.

Države članice bi morale razmisliti o tem, da bi dovolile tožbe v javnem interesu. To je pomembno, saj žrtve same pogosto ne vložijo tožbe, ker:

- se ne zavedajo svojih pravic;
- si tega ne morejo privoščiti;
- se bojijo negativnih posledic, kot je izguba službe, če se bodo pritožile nad svojim delodajalcem.

Trajanje postopkov

Čas, ki ga sodišče potrebuje za razglasitev sodbe, je odvisen od tega, kako zapletena je zadeva, in od števila pritožb. Zato ni mogoče natančno opredeliti, kako dolgo naj bi postopki trajali. V nekaterih državah članicah EU se pojavljajo veliki zaostanki. Če morajo žrtve čakati predolgo, lahko pravica do dostopa do sodnega varstva postane nesmiselna. Veliki zaostanki tudi odvračajo žrtve od tega, da bi sploh šle na sodišče.

Države članice EU bi morale razmisliti o uvedbi hitrih postopkov za nujne primere. Za zadeve, v katerih se zahtevajo manjši zneski ali ki ne vključujejo zapletenih vprašanj glede dokazov in zakonodaje, bi lahko oblikovali preprostejše postopke. Take primere lahko najdemo v Avstriji, Belgiji, na Madžarskem in v Združenem kraljestvu.

Stroški postopka in pravna pomoč

Za številne ljudi so stroški pravdanja previsoki. Vse države članice EU ponujajo neko obliko *pravne pomoči*, pri čemer vam lahko država pomaga pri plačilu odvetnika ali imenuje odvetnika, da vas zastopa. Za določitev, kdo je upravičen do pravne pomoči, nekatere države članice uporabljajo „preskus sredstev“ na podlagi premoženja, nekatere pa preverijo tudi, kako verjetno je, da bo tožba uspešna.

Čeprav v skladu z zakonodajo o človekovih pravicah ne obstaja absolutna pravica do pravne pomoči, Evropsko sodišče za človekove pravice (ESČP) uporablja drugačen preskus: preveri pomembnost pravice, ki jo poskušate uveljaviti, in to, ali vam bo zavrnitev pravne pomoči onemogočila pošteno obravnavo. Ker je preskus ESČP bolj radodaren, je verjetno, da številne žrtve v državah članicah EU ne prejmejo pravne pomoči, čeprav bi jo morale.

Države članice bi morale zagotoviti, da je pravna pomoč na razpolago, kadar je potrebna za zagotovitev poštenega sojenja. Razmisliti bi morale tudi o naslednjem:

- zagotavljanju centrov za brezplačno pravno svetovanje;
- spodbujanju posameznikov, naj sklenejo zavarovanje pravnega varstva;
- spodbujanju reševanja sporov z alternativnimi organi za reševanje sporov.

Pravica do pravnega sredstva

Žrtve imajo pravico do pravnega sredstva, s katerim se izravna škoda, ki so jo utrpeli, in odvračajo novi ali trdovratni storilci. Odškodnina je najpogostejše pravno sredstvo. Višina odškodnine v primerih diskriminacije je med državami članicami EU precej različna. Teh razlik ni mogoče razložiti zgolj z razlikami v življenjskih stroških med državami. Še več, odškodnina včasih ni dovolj velika, da bi odvrnila storilce ali izravnala škodo, ki so jo utrpeli žrtve.

Države članice EU bi lahko preverile, ali so višine odškodnin v primeru diskriminacije primerne.

Pravna sredstva, ki so na razpolago na evropski in mednarodni ravni

Če posameznik na nacionalnih sodiščih ne uspe, se lahko obrne na organe na evropski ali mednarodni ravni. Sodišče Evropske unije (SEU) lahko odloča o zadevah v zvezi s kršitvami zakonodaje EU. Toda pritožbe glede kršitev človekovih pravic so pogosteje predložene ESČP, ki preverja skladnost z Evropsko konvencijo o človekovih pravicah. Evropski odbor za socialne pravice (EOSP) lahko prejme tudi „kolektivne“ pritožbe iz nekaterih organizacij glede kršitev Evropske socialne listine. Organi Združenih narodov lahko prav tako odločajo o pritožbah glede kršitev pogodb ZN o človekovih pravicah, če država pristane na tak postopek.

Ti sistemi imajo različne prednosti. SEU ima stroga pravila o pravnem statusu, zaradi česar je težko dejansko vložiti tožbo na Sodišču. ESČP ima izjemno veliko primerov, zaradi česar nastajajo zaostanki pri razglašanju sodb. Za pomoč so bile uvedene reforme, tako da se zdaj „ponavljajoče se“ zadeve obravnavajo skupaj. EOSP lahko obravnava samo pritožbe določenih organizacij, ne pa posameznikov. Dostop do organov ZN ne pomeni velikih stroškov, ker stranka ne potrebuje odvetnika, da bi jo zastopal, vendar njihove odločitve niso pravno zavezujoče.

Države članice EU bi morale razmisliti o razširitvi pravil o pravnem statusu pred SEU. Izvesti bi morale tudi spremembe zakonodaje, ki so zahtevane v sodbah ESČP, da bi preprečile ponavljajoče se kršitve. Razmisliti bi morale tudi o privolitvi v pritožbene postopke na podlagi pogodb ZN, če tega še niso storile.

Nadaljnje informacije:

Pregled dejavnosti agencije FRA na področju dostopa do učinkovitega in neodvisnega sodnega varstva v Evropi je na razpolago na spletnem mestu agencije FRA na naslovu:

fra.europa.eu/fraWebsite/research/projects/proj_accessingjustice_en.htm

Poročilo agencije FRA „Dostop do sodnega varstva v Evropi: pregled izzivov in priložnosti“ (*Access to justice in Europe: an overview of challenges and opportunities*) bo na razpolago na spletni strani:

fra.europa.eu/fraWebsite/research/publications/publications_en.htm